

ENGLESKI PRIJEVODI *RIBANJA I RIBARSKOG PRIGOVARANJA*

Kristina Grgić

UDK: 821.163.42-13.09Hektorović, P.
821.163.42-13=111
Izvorni znanstveni rad

Kristina Grgić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Z a g r e b
kgrgic2@ffzg.hr

Polazeći od pretpostavke da su prijevodi na inozemne jezike jedan od temeljnih oblika recepcije i kanonizacije hrvatske književne baštine u europskome i svjetskome kontekstu, u radu se razmatraju prijevodi Hektorovićeve *Ribanja i ribarskog prigovaranja* na engleski jezik, koji je danas postao jednim od vodećih medija međunarodne književne komunikacije. Osim dvaju cjelovitih prijevoda, koje potpisuju Gertrud Graubart Champe (1974) i Edward Dennis Goy (1979; 1997), uzimaju se u obzir i prijevodi odabranih ulomaka u recentnijim antologijama *The Canon of Croatian Poetry 1450-2000* Ive Šoljana i Vinke Šoljan (2015) te *The Glory and Fame* Vladimira Bubrina i Vinka Grubišića (2015), kao i nekoliko prijevoda umetnutih usmenih pjesama. Nakon osvrta na kontekste u kojima su prijevodi nastali i objavljeni, kao i na njihove paratekstualne interpretacije Hektorovićeve spjeva, analiziraju se temeljne prevoditeljske strategije i postupci. Usporedba različitih autorskih rješenja na sadržajnoj i formalnoj razni ukazuje i na njihove specifične interpretativne učinke, odnosno njima oblikovane predodžbe o *Ribanju i ribarskom prigovaranju* i njegovu mjestu i značenju u okvirima hrvatske i europske književne tradicije te pretpostavljenoga obzora očekivanja suvremene publike.

Ključne riječi: Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, prijevodi, versifikacija, engleski jezik

1. Uvod

Četiristo pedeseta obljetnica Hektorovićeve *Ribanja i ribarskog prigovaranja* prigoda je za potvrdu njegove kanonske vrijednosti u hrvatskoj književnoj kulturi, ali i za promišljanje o tomu u kolikoj je mjeri i na koji način ta vrijednost

prepoznata u međunarodnome kontekstu. Premda se hrvatska književna kultura kao jedna od tzv. malih, odnosno kultura slabije emisijske snage¹ u većoj mjeri može podičiti svojom recepcijom inozemnih klasika negoli međunarodnom prepoznatošću vlastitih, ostvaraju u potonjemu području tim su vrjedniji te zavrjeđuju pozornost i u domaćemu kontekstu.

Kad je riječ o književnim prijevodima, kao jednome od temeljnih oblika međunarodne recepcije i kanonizacije hrvatske književne baštine, Hektorovićevo *Ribanje i ribarsko prigovaranje* zahvalan je istraživački predmet jer je prevedeno na nekoliko inozemnih jezika, na engleski k tome višekратно.² S obzirom na tu okolnost, ali i na činjenicu da je engleski danas postao jednim od vodećih medija međunarodne književne komunikacije, ovi prijevodi Hektorovićeve spjeva nesumnjivo se mogu promatrati kao važan, ili barem simboličan, doprinos njegovoj afirmaciji na međunarodnoj razini.

Prema dostupnim podatcima središnji dio toga korpusa tvore dva prijevoda cjelovita Hektorovićeve teksta. Prvi je objavljen 1974, pod naslovom *Fishing and Fishermen's Talk*, u okviru doktorske disertacije koju je na Odsjeku za komparativnu književnost Sveučilišta u Iowi obranila Gertrud Graubart Champe, angloamerička sveučilišna profesorica i prevoditeljica austrijskoga podrijetla.³ Zbog toga što je ostao neobjavljen, taj je prijevod gotovo nepoznat u hrvatskoj kulturi. No zato je drugi imao više odjeka i doživio je nekoliko izdanja. Potpisuje ga Edward Dennis Goy (1926-2000), ugledni britanski slavist i prevoditelj još nekoliko hrvatskih književnih klasika.⁴ Njegov prijevod prvi je put objavljen 1979, pod naslovom *Fishing and Fishermen's Conversation*, u engleskome časopisu *British-Croatian Review*,⁵ koji je svojedobno odigrao važnu ulogu u recepciji hrvatske književnosti i kulture na engleskome govornom području. Drugo, revidirano izdanje prijevoda objavljeno je 1997. u Hrvatskoj, pod naslovom

¹ Za kritičku raspravu o poimanju hrvatske kao »male« književnosti v. npr. Viktor Žmegač, »Teorijski aspekti konvencionalne podjele na velike i male književnosti«, *Umjetnost riječi*, 34 (1990), 2-3, 203-210; Morana Čale, »S rubova. Proučavanje ('male' nacionalne) književnosti u doba tehnobirokratske dominacije«, *Umjetnost riječi*, 56 (2012), 3-4, 183-202.

² Za pregled postojećih inozemnih prijevoda v. programsku knjižicu *Dvadeset osmi Marulićevi dani. Znanstveni, književni i izdavački program. Split, 19-22. travnja 2018.* Književni krug Split – *Marulianum*, Split, 2018, 45.

³ Puni je naslov disertacije: *Ad sensum. A description and translation of Fishing and Fishermen's Talk by Petar Hektorović (1487-1572)*. G. G. Champe bila je, između ostaloga, direktorica Prevoditeljskoga laboratorija pri Sveučilištu u Iowi. Njezina je kratka biografija dostupna na: <http://translationjournal.net/journal/39review.htm> (pristupljeno 1. srpnja 2018).

⁴ Iz ranonovovjekovne je književnosti još prevodio, primjerice, Pelegrinovićevu *Jeđupku*, Držićeve drame *Novela od Stanca*, *Dundo Maroje* i *Skup*, kao i Gundulićeve *Dubravku* i *Osmana*.

⁵ Petar Hektorović, *Fishing And Fishermen's Conversation*, prev. Edward D. Goy, *British-Croatian Review*, 6 (1979), 15, 13-45.

Fishing and Fishermen's Conversations,⁶ a jedan je ulomak prvoga izdanja potom objavljen u *Antologiji hrvatske književnosti* uglednoga angloameričkog slavista Henryja R. Coopera.⁷ Ova se dva prijevoda tek po jednome detalju razlikuju u poimanju cjeline Hektorovićeva teksta: E. D. Goy je preveo i završnu latinsku posvetu Jeronimu Bartučeviću, koju je G. G. Champe izostavila.

Prijevodi odabranih ulomaka Hektorovićeve spjeva objavljeni su u dvjema recentnijim dvojezičnim antologijama hrvatske književnosti (2015). Prva je od njih *The Glory and Fame: Croatian Renaissance Reader / Dike ter hvaljen'ja: Hrvatska renesansna čitanka*, a prijevod (pod naslovom *Fishing and Fishermen's Conversation*) potpisuje Katia Grubisic.⁸ Ivo i Vinka Šoljan u svoju su antologiju *The Canon of Croatian Poetry, 1450-2000* uvrstili odabrane ulomke *Ribanja* u vlastitom prijevodu, pod naslovom *Fishing and Fishermen's Conversations*.⁹ Izbor stihova u dvjema antologijama nije posve identičan, ali obuhvaća nekoliko sličnih ili istih ulomaka – uvodni dio, pohvalu Marku Maruliću u Splitu, dijelove ribarskoga »prigovaranja« i ulomke s kraja spjeva. Potonji su opsežniji u antologiji supružnika Šoljan (završni dio pripovjedačeve pouke ribarima i zaključni stihovi), ali su u prijevodu K. Grubisic opširniji ulomci »prigovaranja«, a uključen je i dio Paskojeve priče o susretu s redovnicima.¹⁰

Pozornosti su vrijedni i dostupni prijevodi umetnutih pjesama, pri čemu bi valjalo imati na umu da su se njihovi zapisi u pojedinim tumačenjima svojedobno smatrali najvrjednijim dijelom Hektorovićeve spjeva.¹¹ Takvo stajalište zauzima i angloamerički slavist Thomas Butler, koji je u svoju dvojezičnu antologiju hrvatske i srpske književnosti (1980) uz kratak osvrt na sâm Hektorovićeve tekst (s naslovom prevedenim kao *Fishing and Fishermen's Conversation*) uvrstio samo

⁶ Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje / Fishing and Fishermen's Conversations*, prev. Edward D. Goy, Centar za kulturu Staroga Grada, Stari Grad, 1997. Premda je riječ o dotjeranijoj inačici, u samome su izdanju razvidni manji tehnički propusti – povremene tipkarske pogreške i nekoliko ispuštenih redaka.

⁷ Henry R. Cooper, *An Anthology of Croatian Literature*, Slavica Publishers, Bloomington, 2011, 31-34.

⁸ Ur. Vladimir Bubrin i Vinko Grubišić, The Croatian Academy of America, New York, 2015, 154-175. Taj je prijevod prvotno objavljen u časopisu *Journal of Croatian Studies* (temat »Croatian Renaissance Poetry«) i to pod naslovom *Fishing and Fishermen's Dialogue* – v. *Journal of Croatian Studies* (2004-2005), 45-46, 136-155.

⁹ Prir. i prev. Ivo i Vinka Šoljan, The Edwin Mellen Press, Lewiston – Lampeter, 2015, 40-47.

¹⁰ Točnije, u prijevodu K. Grubisic nalaze se sljedeći redci (koji su točno numerirani u prvome izdanju, ali ne u cijelosti u kasnijemu): 1-2, 7-12, 17-30, 37-54, 315-350, 763-804, 871-904, 939-942, 1641-1642. Izbor Ive Šoljana i Vinke Šoljan obuhvaća retke: 1-12, 15-18, 41-54, 763-770, 773-776, 781-784, 793-796, 801-804, 945-952, 1021-1024, 1039-1044, 1607-1618, 1663-1684.

¹¹ Usp. Nikica Kolumbić, »Hektorovićevo 'Ribanje' kao predmet književno-naučnih ispitivanja«, *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, Posebno izdanje časopisa *Kritika*, Zagreb, 1970, 129.

prvu bugaršticu *Kraljević Marko i brat mu Andrijaš* (*Kraljević Marko and his Brother Andrijaš*).¹² Godinu dana poslije Antun Bonifačić u svoju je dvojezičnu antologiju hrvatskoga pjesništva uvrstio počasnice iz »Parvoga dana« kao jednu cjelinu, koju je naslovio *Naš gospodin poljem jizdi* (*Our Lord is Gamboling*, 229-238), tek uz kratku napomenu da su prvi put objavljene u Hektorovićevoj *Ribanju* (naslov je preveden kao *Fishing and Fisher's Tales*).¹³ Spomenutu je bugaršticu preveo i Vladimir Bubrin, i to pod naslovom *Prince Marko Kraljević and His Brother Andrijaš*. Objavljena je najprije u tematu časopisa *Journal of Croatian Studies*, potom u antologiji *The Glory and Fame*, oba puta u zasebnoj skupini usmene poezije, naslovljenoj u časopisu »Two Folk Poems«, a u knjizi »Two Folk Ballads«; druga je pjesma u toj skupini *Majka Margarita* iz Barakovićeve *Vile Slovinke*.¹⁴

2. Prevoditeljske interpretacije Hektorovićeve spjeva

Prijevodni Hektorovićeve spjeva nude četiri različite interpretacije, kako u prijenosu samoga teksta tako i u popratnim objašnjenjima, koja su u dvjema antologijama očekivano kratka i općeinformativna. U antologiji *The Glory and Fame* djelo je okvirno određeno kao narativna pjesma (»narrative poem«) i ribarska ekloga, koja uključuje elemente »pučke mudrosti«¹⁵ (tj. zagonetke i izreke) i bugarštice, uz napomenu da je bugarštica *Kraljević Marko i brat mu Andrijaš* slična škotskim usmenim baladama *The Twa Brothers* i *Edward*.¹⁶ U antologiji Ive Šoljana i Vinke Šoljan *Ribanje* je svrstano u skupinu moralno-didaktičnih pjesama s naglašenom kršćanskom dimenzijom, skupa sa srodnim primjerima Mavra Vetranovića i Šiška Menčetića.¹⁷

Integralni su prijevodni popraćeni opsežnijim osvrtima, iz kojih je razvidno da je oboje prevoditelja bilo razmjerno dobro upoznato s dotadašnjim tumačenjima

¹² Thomas Butler, *Monumenta Serbocroatica. A Bilingual Anthology of Serbian and Croatian Texts from the 12th to the 19th Century*, Michigan Slavic Publications, Ann Arbor, Michigan, 1980, 257-265.

¹³ Antun Bonifačić, *The Anthology of Croat Verse 1450-1950*, Chicago, 1981, 159-160.

¹⁴ V. Bubrin i V. Grubišić, n. dj. (8), 254-261. U naslovu prvoga izdanja prijevoda nema riječi »Kraljević«; cjelokupan tekst v. u: *Journal of Croatian Studies* (2004-2005), 45-46, 236-261.

¹⁵ Ukoliko nije drukčije naznačeno, svi prijevodni s engleskoga jezika su autorični. Povratni prijevodni ulomaka Hektorovićeve teksta mjestimice su doslovniji nego što bi bili u standardnome obliku kako bi se jasnije istaknule specifičnosti pojedinih engleskih inačica.

¹⁶ V. Bubrin i V. Grubišić, n. dj. (8), 35, 513.

¹⁷ I. i V. Šoljan, n. dj. (9), 15.

Ribanja i ribarskog prigovaranja i njihovom temeljnom problematikom.¹⁸ Posebnu su pozornost stoga posvetili središnjem pitanju Hektorovićeve teksta – njegovim realističnim obilježjima,¹⁹ kao i s time povezanome odnosu njegovih narativnih i didaktičnih dijelova. Premda zauzimaju sličan načelni stav, naglašujući podjednaku funkcionalnost i usklađenost svih aspekata *Ribanja*, Goy i Champe razilaze se u daljnjem tumačenju. Goy veći naglasak stavlja na realističnu dimenziju spjeva, pri čemu se poglavito oslanja na teze Ramira Bujasa,²⁰ koji i ribarska »prigovaranja« u tome smislu drži vjerodostojnima i primjerenima mogućemu intelektualnom obzoru dvojice ribara.²¹ Goy na tome tragu ističe minimalan udio pastoralnoga okvira te isključuje mogućnost alegorijskoga tumačenja, što potvrđuje usporedbom s Marulićevom *Juditom*: *Ribanje* se »temelji na stvarnom iskustvu«, unatoč »svojim poučnim odlomcima«, a *Judita* »govori o idealima«, pa tako i »[r]ealizam Marulićeva pjesničkog stila samo pojačava njegovu alegoričnost«, dok je u *Ribanju* realizam »temeljni dio poruke«. Ta poruka, pak, za Goya nije samo kršćanska, niti je demokratska u modernome smislu (što bi »bio anakronizam«), nego podrazumijeva afirmaciju »zbijsko[ga] zajedništva] ljudi vrlo različitih staleža« i mogućnosti njihove »komunikacije i uzajamnog poštivanja«, i to u vrijeme kad je društvena podijeljenost značila dodatnu opasnost, naročito s obzirom na stalnu tursku prijetnju.²² Ipak, ni Goy realističnost ne izjednačuje s doslovnim mimetizmom, nego je promatra kao književnu konvenciju, koja ponajviše dolazi do izražaja u »objektivnomu klasičnom epskom stilu« i u psihološkoj karakterizaciji

¹⁸ E. D. Goy poziva se na odabrane radove domaćih znanstvenika (R. Bujas, F. Čale, M. Franičević, M. Kombol, K. Milas, A. Mladenović, F. Švelec i J. Torbarina), dok G. G. Champe nudi opširniji pregled Hektorovićeve kulturnopovijesnoga konteksta, kao i dotadašnje književnoznanstvene recepcije njegova spjeva u hrvatskoj i inozemnoj znanosti u književnosti (u potonjoj konkretno spominje radove N. Petrovskoga i A. Jensena; očito joj nije bio poznat rad J. Teutschmann iz 1971. g.).

¹⁹ Za recentniju raspravu o toj problematici v. Tomislav Bogdan, »Kratki spojevi: Zamke kontekstualizacijskih pristupa renesansnoj književnosti«, *Prva svitlos. Studije o hrvatskoj renesansnoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017, 17-22.

²⁰ Edward D. Goy, »Hektorović i njegovo *Ribanje*«, prev. Dora Maček, u: P. Hektorović, n. dj. (6), 9 (izvornik: »Hektorović and his 'Ribanje'«, isto, 19-33; prvo izdanje: *British-Croatian Review*, 6 [1979], 15, 3-11). V. i Ramiro Bujas, »K ovom izdanju«, u: Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, prir. R. Bujas, Jadranski institut JAZU, Zagreb, 1951, 7-16.

²¹ E. D. Goy, n. dj. (20), 8-9. R. Bujas ribarska »prigovaranja« dovodi u vezu sa srednjovjekovnim *Lucidarom* i drugim »rasprav[ama] poučnog i moralnog sadržaja« koji su bili dostupni i pučkoj publici (n. dj. [20], 13). Već je Nestor Petrovski (1901), međutim, identificirao njihove nezaobilazne poveznice s klasičnom i humanističkom literaturom, koje je kasnije razradila Johanna Teutschmann, a u novije vrijeme Tomislav Bogdan, n. dj. (19), 19, i Morana Čale, »'Mudri Fitagora': *Ribanje*, Erazmo i humanistička paremiografija«, *Dvadeset osmi Marulićevi dani: znanstveni, književni i izdavački program, Split, 19-22. travnja 2018*, Split, Književni krug Split – *Marulianum*, 2018, 11-12.

²² E. D. Goy, n. dj. (20), 17.

ribara.²³ Osim toga, on naglašuje i stilsku i vrstovnu složenost *Ribanja*, pri čemu unutar epistolarnoga okvira izdvaja još nekoliko sastavnica poput ode (pohvala Maruliću), introspektivne lirike i elegije (pripovjedačeve refleksije i poduka ribarima pri kraju »Trećega dana«), pa čak i drame (u dijalogizama likova) i umetnute kratke priče ili *skaza* (Paskojev boravak među redovnicima), da bi tekst zaključno vrstovno odredio kao »kratki roman u stihu«.²⁴

Gertrud Champe, s druge strane, temeljni interpretativni ključ Hektorovićeve *Ribanja* prepoznaje upravo u modusu pastorale, koja otvara mogućnost i za alegorezu,²⁵ i to ponajprije metatekstualnu. Polazeći od pretpostavke da žanr pastoralne poslanice – s kojim konkretno povezuje *Ribanje* – primarno izražava čovjekovu »fascinaciju problemima artikulacije«,²⁶ odnosno pitanjima »naravi, svrhe ili stila pisanja«,²⁷ autorica uzima u obzir Hektorovićeve promišljanja o problematici pisanja, posebice i u sprezi s motivom starosti, u nekoliko ostalih tekstova, od kojih je jedan – poslanica Vincenzu Vanettiju – uvršten kao dodatak disertaciji.²⁸ G. G. Champe drži da je Hektorovićeve stav spram književnoga stvaranja, unatoč eksplicitnoj kritici i odricanju od (svjetovnoga) pisanja, u konačnici afirmativan, osobito u navedenoj poslanici i u samome *Ribanju*,²⁹ koje u tome smislu postaje »još jednim primjerom čovjekova poriva da uzvisuje vlastitu moć konceptualiziranja i govora«. ³⁰ Ona, dakle, snažnije relativizira isključivo doslovno tumačenje Hektorovićeve opisa ribolova i puta te u prvi plan stavlja njegovo moguće simbolično značenje u okvirima pastoralne tradicije, unutar koje i moralno-didaktični segmenti zadobivaju legitimno mjesto i funkciju.³¹

²³ Isto, 9-11.

²⁴ Isto, 11-14.

²⁵ G. G. Champe, n. dj. (3), 45.

²⁶ Isto, 21-22. Autorica se ovdje oslanja na teze talijanskoga povjesničara književnosti Enrica Carrare.

²⁷ Isto, 57.

²⁸ Isto, 117-124. Spomenute su još posveta Mikši Pelegrinoviću uz prijevod Ovidijeva *Lijeka od ljubavi* i poslanica Mavru Vetranoviću (isto, 17-20). O navedenoj problematici u potonjoj poslanici, napose i u odnosu spram *Ribanja*, v. Natalia Stagl-Škaro, »Aging in Renaissance Dalmatia. The Case of Petar Hektorović«, *Aging in Slavic Literatures. Essays in Literary Gerontology*, Transcript-Verlag, Bielefeld, 2017, 254-260.

²⁹ G. G. Champe, n. dj. (3), 20.

³⁰ Isto, 63. G. G. Champe na tome tragu podcrtava i topos ovjekovječenja u završnome metaforičkom izjednačivanju teksta *Ribanja* s ribolovom i plovidbom (isto, 55; v. i Dolores Grmača, *Nevolje s tijelom. Alegorija putovanja od Bunića do Barakovića*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015, 203-205).

³¹ G. G. Champe, n. dj. (3), 14-16. Autorica se poziva i na tumačenje Thomasa Rosenmeyera, koji, premda naglašuje razliku između pastorale i didaktične (heziodske) tradicije, navodi da moralno-poučni elementi, osobito i u obliku izreka i poslovice, nisu zanemarivi niti u pastoralnoj tradiciji, gdje su nerijetko pružali konkretniju podlogu »pastoralnome snu« (Thomas G. Rosenmeyer, *The Green Cabinet*, University of California Press, Berkeley – Los Angeles, 1969, 21-29. V. i G. G. Champe, n. dj. [3], 22).

Simbolični okvir Hektorovićeve spjeva time spaja metatekstualnu s moralnom i religioznom dimenzijom, kako bi naznačio središnju ideju potrage za ispravnim oblicima ljudskoga djelovanja – pa tako i govorenja i pisanja – koji su usklađeni s kršćanskim etičkim načelima.³² I Champe tu ideju naposljetku smješta u autorov konkretan (književno)povijesni kontekst, promatrajući je kao svojevrsnu potvrdu hrvatske jezične i književne tradicije, ali i oblik dijaloga s njome, pa i njezinim europskim kontekstom.³³

Zasebno je pitanje u kolikoj su mjeri i na koji način paratekstualne interpretacije dvoje prevoditelja povezane s njihovim prevoditeljskim postupcima. Odabir forme na prvi se pogled pritom može doimati donekle neočekivanim.

E. D. Goy odlučio se za stihovani prijevod, tj. prepjev, i to po načelu funkcionalne analogije,³⁴ odabравši (nerimovani) jampski pentametar kao oblik čiji je status u engleskoj književnosti srodan statusu dvostruko rimovanoga dvanaesterca u hrvatskome ranonovovjekovlju. No, kako književnopovijesne konotacije pentametra nisu posve iste, a niti su ograničene kao u slučaju hrvatskoga stiha, jer ostao je konstantno prisutnim u engleskoj stihovnoj tradiciji,³⁵ Goy ovu analogiju na stilskoj razini potkrepljuje i postupkom djelomične arhaizacije. Istim metrom prevodi i većinu umetnutih pjesama, osim počasnica iz »Parvoga dana«, gdje rabi raznolike kraće retke, također s »jampski[m] prizvuk[om]«. ³⁶ Stihovni je obrazac znatno pravilniji u drugoj inačici,³⁷ s tim da ni ona u tome aspektu nije jednolična te dopušta mjestimična odstupanja i varijacije u broju slogova i rasporedu naglasaka.

Gertrud Champe opredijelila se za prozu, uz pretpostavku da je u engleskome prijevodu nemoguće prenijeti književnopovijesno značenje Hektorovićeve stiha. Jedan aspekt njegova odnosa spram tradicije je, međutim, nastojala zadržati

³² Isto, 42-56.

³³ Isto, 60-63. Champe i tijekom analize navodi moguće paralele i/ili posudbe iz različitih antičkih i kasnijih europskih izvora, od Hezioda do Pica della Mirandole.

³⁴ Više o tome načelu, koje podrazumijeva (barem djelomičan) prijenos etosa (tj. tradicijskih konotacija i funkcija) određenoga metra, ali ne i njegove forme, v. u: Zoran Kravar, »Izvorni i prijevodni stih. Tipologija njihovih odnosa«, *Tema stih*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1993, 88-100.

³⁵ U Hektorovićevo vrijeme u engleskoj je književnosti nerimovani jampski pentametar (*blank verse*) uglavnom bio rabljen u drami (premda je prvi put upotrijebljen oko sredine XVI. st. u prijevodu ulomaka iz *Eneide* Henryja Howarda, grofa od Surreyja), dok je tek u XVII. st., zahvaljujući ponajprije Miltonovu *Izgubljenom raj*u, ustoličen i u epskome pjesništvu (Alex Preminger i T. V. F. Brogan [ur.], *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, Princeton University Press, Princeton, 1993, 138-140).

³⁶ E. D. Goy, n. dj. (20), 18.

³⁷ Usp. i Goyevo vlastito objašnjenje u pismu Edi Pivčeviću, uredniku časopisa *British-Croatian Review* – Edo Pivčević, »Ned Goy and the *British-Croatian Review*«, *South Slav Perspectives. Liber Amicorum in Honour of E. D. Goy*, Bagdala – School of Slavonic and Eastern European Studies, Kruševac – London, 1989, 220.

– obilježje koje slikovito opisuje kao »triježnu jednostavnost jezika« i tumači kao oblik Hektorovićeve inovativne modifikacije visokostilske dvanaesterake tradicije.³⁸ Ona, drugim riječima, rabi stil suvremenoga standardnog engleskog jezika, čime ujedno želi ukloniti patinu arhaičnosti s Hektorovićeve teksta.³⁹

Prozni prijevod G. G. Champe tako se zapravo približava formi romana, dok Goyev stihovani i arhaizirani prepjev jasno priziva stariju pjesničku tradiciju. Razlika u njihovim pristupima dijelom je razvidna i u prijevodima naslovnoga pojma »prigovaranje«, koji Goy, kao i većina kasnijih prevoditelja, zamjenjuje engleskim ekvivalentom »conversation(s)« (»razgovor[i]«),⁴⁰ dok Champe rabi sinoniman, ali i nešto neformalniji izraz »talks«.

Ipak, niti prijevod Gertrud Champe nije u cijelosti napisan u (standardnome) proznom obliku. Umetnute usmene pjesme grafički su izdvojene od ostatka teksta, u slobodnim redcima koji nisu u posebnome stihovnom obliku, a isti je postupak primijenjen i u dijelu pripovjedačeve završne pouke ribarima (redci 1551-1568). Ribarske zagonetke i izreke također su istaknute u strukturi teksta te prevedene raznolikim i okvirno akcenatskim stihovnim redcima, koji se nerijetko i rimuju; izuzetak su Pitagorine izreke (1045-1064), koje su donesene u prozi.

Za razliku od dvoje prethodnih prevoditelja, koji su odustajanje od Hektorovićeve stiha držali prihvatljivim, pa i neophodnim gubitkom prilikom prijenosa izvornika u novi medij, Ivo i Vinka Šoljan u svojem su djelomičnom prijevodu nastojali očuvati određene elemente domaće stihovne tradicije u novome kontekstu.⁴¹ Točnije, zadržali su parno rimovani dvanaesterac, ali bez rime u polustihovima i čvrste cezure, kao i s rjeđim varijacijama u broju slogova (11, 13 ili 14). Takav je oblik stran anglofonij književnoj tradiciji, s tim da bi mu najbliži ekvivalent, barem po broju slogova, bio jampski heksametar. Dok na taj način teže barem djelomično naznačiti jedan od bitnih aspekata izvornoga književnopovijesnog konteksta,⁴² ovi prevoditelji svoj tekst ne arhaiziraju i na jezičnoj razini, nego također rabe moderni engleski standard.

³⁸ G. G. Champe, n. dj. (3), 32.

³⁹ Isto, 63.

⁴⁰ Samo se Antun Bonifačić odlučio za drukčiju i ne posve točnu inačicu »tales« (tj. priče/pripovijesti).

⁴¹ Poticajnu raspravu o prevođenju kao neizbježnome »udomaćivanju« izvornika, ali i o mogućnostima signaliziranja pojedinih obilježja koja ga čine »jezično i kulturno različitim« u odnosu na primateljsku kulturu nudi Lawrence Venuti u: »Translation, community, utopia«, *Translation Changes Everything. Theory and Practice*, Routledge, London – New York, 2013, 11-31. Općenito o procesu »pregovaranja« između neophodnih i/ili prihvatljivih gubitaka i njihovih nadoknada kao temeljnoga mehanizmu svakoga (književnog) prijevoda v. i Umberto Eco, *Otprilike isto. Iskustva prevođenja*, prev. Nino Raspudić, Algoritam, Zagreb, 2006.

⁴² Usp. I. i V. Šoljan, n. dj. (9), 9, te L. Venuti, n. dj. (41), 17. Prevoditelji na taj način općenito prenose dvostruko rimovani dvanaesterac u svojoj antologiji.

Prijevod Katie Grubisic s formalnoga je gledišta najneutralniji. Hektorovićevi su stihovi preneseni grafički razlomljenom prozom, koja slijedi izvorne retke (premda uz povremena odstupanja, odnosno preraspodjelu i/ili slobodniju interpretaciju sadržaja), te isto tako u stilu modernoga standardnog jezika.

Razlike između četiriju opisanih prevoditeljskih pristupa dobro ilustriraju već početni redci spjeva:

	E. D. Goy:
Viteže naredni Bartučeviću moj,	Worthy knight, my dear Bartuchevich
svim ljubki i medni ki znaju razum tvoj	To those who know thy wisdom sweet and gentle,
koji nas svih brani u potrebe naše	who in our need doth all of us defend,
i brez ckvarni hrani kako zlate čaše,	who guardeth us like vessels made of gold
koji nas svih kruni po mnoga zlamenja,	Exceeding all by virtues manifold;
kojim smo pripuni svakoga počenja!	O'erfilling us with every reverence! ⁴⁴
(1-6) ⁴³	

E. D. Goy svoj je prijevod namijenio za »pomoć onima koji žele čitati izvornik«, napominjući da stoga nije »teži[o] za pjesničkim izrazom«, nego za »prilичno toč[nim]« prijenosom sadržaja pojedinačnih redaka.⁴⁵ Sukladno tomu, nastojao se držati načela prevođenja redak za redak, o čemu dobro svjedoči navedeni ulomak, iako se u ostatku teksta sadržaj po potrebi preraspoređuje između redaka, pa u većoj ili manjoj mjeri i modificira, ponajprije radi prilagodbe odabranome metričkom obrascu. Premda je uspostavljeni omjer između hrvatskoga i engleskoga stiha načelno prikladan, jer engleski redci zbog manje prosječne duljine riječi imaju nešto veći leksički obujam od hrvatskih (12 hrvatskih = 10/11 engleskih slogova),⁴⁶ mjestimice se pojavila i potreba za leksičkim proširenjima. Primjerice, već je u prvome retku uz ime adresata dodan pridjev »dear« (dragi), koji ujedno jasnije naznačuje afektivnost izvornoga izraza, istaknutu postupkom inverzije (»Bartučeviću moj«).⁴⁷

⁴³ Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, u: *Djela Petra Hektorovića*, prir. Josip Vončina, Stari pisci hrvatski 39, Zagreb, JAZU, 1986, 37. Ukoliko ne bude drukčije naznačeno, Hektorovićev će se tekst i u nastavku navoditi prema ovome izdanju.

⁴⁴ P. Hektorović, n. dj. (6), 37. Navedeni se redci u prvome izdanju prijevoda minimalno razlikuju – prezime Bartučević zadržano je u izvornome obliku i popraćeno zarezom, svi redci započinju velikim slovima, a u petome je imenica »virtue« u jednini; v. P. Hektorović, n. dj. (5), 14.

⁴⁵ E. D. Goy, n. dj. (20), 17.

⁴⁶ V. i Z. Kravar, n. dj. (34), 76.

⁴⁷ I u četvrtome je retku sintagma »zlate čaše« preoblikovana u »vessels made of gold« (»posude načinjene od zlata«) umjesto kraće i izvorniku bliže inačice »golden vessels«, ali je izvorna sintagma »brez ckvarni hrani« istovremeno skraćena u glagol »guardeth« (štititi, čuva). Prva se sintagma usto rimuje s riječju »manifold« u idućemu retku, a rima se još nekoliko puta pojavljuje u ostatku prijevoda, no samo sporadično.

Unatoč Goyevu eksplicitnom negiranju, tekst njegova prijevoda nesumnjivo je poetiziran. Tomu, osim sama stiha, pridonosi i uporaba pjesničkih figura (zamjetljivih i u navedenim redcima), poput inverzije reda riječi ili raznih figura ponavljanja kao što su anafora i/ili sintaktički paralelizam, asonancija i aliteracija. Takav dojam podupire i uporaba visokostilskoga vokabulara te pojedinih arhaičnih oblika i struktura poput drugoga lica jednine (*thou, thy i thee*), glagolskih nastavaka u prezentu (*guardeth, doth* i sl.) i nestandardne uporabe pomoćnih glagola (izostavljanje, ali i dodavanje – primjerice, u 3. retku: »doth all of us defend« umjesto standardnoga »defends all of us«).⁴⁸

I. i V. Šoljan citirane retke prevode na sljedeći način:

Viteže naredni Bartučeviću moj,	You, honorable knight, Bartuchevich my dear,
svim ljubki i medni ki znaju razum tvoj	gentle and sweet to all who your wisdom revere,
koji nas svih brani u potrebe naše	who, in our troubles, are willing us to defend,
i brez ckvarni hrani kako zlate čaše,	like to golden goblets, your care to us extend;
koji nas svih kruni po mnoga zlamenja,	who are so much higher in each and every way,
kojim smo pripuni svakoga počenja!	and yet are willing to us high respects to pay! ⁴⁹

(1-6)

Iako i ovaj prepjev okvirno slijedi sadržaj izvornih redaka, njegov je tretman slobodniji, što se također može objasniti težnjom da se održi odabrani stihovni obrazac, a ovdje napose i rima. Spomenute razlike u leksičkome obujmu hrvatskih i engleskih redaka zahtijevale su i nešto češće sadržajne amplifikacije, pa su, primjerice, u prvome retku dodane dvije riječi: »you« (ti) i »dear« (dragi). Zahtjevima stiha i rime može se pripisati i niz modifikacija u daljnjim redcima, bilo da je ponovno riječ o proširenjima: »brani« = »willing us to defend« (»voljan nas braniti«), bilo o slobodnijim parafrazama: »bez ckvarni hrani« = »your care to us extend« (»svoju nam brigu pružaš«) ili »mnoga zlamenja« = »in each and every way« (»na svaki mogući način«). Također, u drugome je retku glagol »znaju« promijenjen u »revere« (cijene, poštuju) te pomaknut na kraj drugoga retka kako bi se rimovao s (dodanim) pridjevom »dear« u prvome. Istim se razlozima mogu objasniti i izmjene standardnoga poretka riječi u navedenome ulomku, ali i u ostatku prepjeva, s tim da taj postupak ovdje može posredno ukazati i na osobitost Hektorovićeva stila i jezika u odnosu na moderni hrvatski standard.

⁴⁸ U rijetkim se redcima pojavljuje i standardni oblik prezenta s nastavkom *-(e)s* u trećemu licu jednine (takvo miješanje oblika nije neuobičajeno niti u ranonovovjekovnim tekstovima), i to češće u drugoj inačici prepjeva. O pojavi i značenju svih navedenih arhaičnih oblika u povijesti engleskoga jezika v. npr. Richard Hogg i David Denison (ur.), *A History of the English Language*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 96-98, 101-104, 154-158.

⁴⁹ I. i V. Šoljan, n. dj. (9), 41.

U izboru Katie Grubisic nalaze se samo prva dva retka iz navedenoga ulomka, ali je već iz njih razvidno da prijevod prije svega nastoji biti razumljiv i pristupačan:

Viteže naredni Bartučeviću moj, svim ljubki i medni ki znaju razum tvoj	Valiant knight, my Bartučević, known to your fellows as kind and good, ⁵⁰
(1-2)	

U prvome retku ove autorice nema sadržajnih dodataka, dok je drugi pojednostavljen, pa i približen svakodnevnom govoru (u doslovnome povratnom prijevodu: »znan svojim drugovima kao ljubazan i dobar«), premda bi vrijedilo naglasiti da prijevod kao cjelina nastoji održati određenu razinu biranijega stila. Tendencija k modificiranju i pojednostavljivanju sadržaja, ali i sintakse, najistaknutija je u proznoj inačici Gertrud Champe:

Viteže naredni Bartučeviću moj, svim ljubki i medni ki znaju razum tvoj koji nas svih brani u potrebe naše i brez ckvarni hrani kako zlate čaše, koji nas svih kruni po mnoga zlamenja, kojim smo pripuni svakoga počenja!	Bartučević, honored Prince! Your wisdom is warmth and sweetness to all who know how you protect us from harm, and keep us free of stain as one would shelter precious golden cups. Your virtue is our crown; we gain honor because of you. ⁵¹
(1-6)	

Sadržaj drugoga i trećega retka spojen je u jednu rečenicu, u doslovnome prijevodu: »Tvoja mudrost je toplina i slatkoća svima koji znaju kako nas braniš od pogibelji«. Četvrti je redak, s druge strane, eksplicitniji negoli u izvorniku: »i čuvaš nas neokaljane (dosl. bez mrlja/ljage) kao što bi se štitile dragocjene zlatne čaše«. Rečenice u petome i šestome retku odvojene su kao zasebna cjelina, u kojoj je izvorni sadržaj ponovno preoblikovan u konciznijem obliku: »Tvoja vrlina je naša kruna; mi stječemo čast zbog tebe«.

U četirima prijevodima početnih redaka *Ribanja* zamjetljivo je još nekoliko indikativnih leksičkih i sadržajnih varijacija, počevši od uvodnoga obraćanja adresatu. Dok E. D. Goy sintagmu »viteže naredni« prevodi najpreciznije kao »worthy knight« (čestiti/vrli viteže), a i Šoljani posežu za bliskim pridjevom »honorable« (časni/čestiti),⁵² K. Grubisic uvodi uobičajenu, premda ovdje ne i

⁵⁰ V. Bublin i V. Grubišić, n. dj. (8), 155. Prijevod K. Grubisic navodit će se prema ovome izdanju, koje se od prvoga razlikuje po manjim korekcijama i detaljima koji bitno ne mijenjaju cjelinu teksta.

⁵¹ G. G. Champe, n. dj. (3), 65.

⁵² V. npr. Bratoljub Klaić, »Rječnik«, u: Hanibal Lucić – Petar Hektorović, *Skladanja izvarnih pisan razlikih / Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari ine*, prir. Marin Franičević, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1968, 336 (naredan: »čestit, dobar, valjan«). Marko Grčić u modernome hrvatskom prijevodu Hektorovičeva spjeva također rabi pridjev »čestiti« (Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, s izvornika u suvremeni hrvatski jezik prenio Marko Grčić, Matica hrvatska, Zagreb, 1999, 7).

posve preciznu sintagmu »valiant knight« (hrabri viteže), koja prije svega priziva asocijacije na viteza kao ratnika. G. G. Champe rabi sintagmu »honored prince« (poštovani prinče), s imenicom koja pak u ovome kontekstu isključivo upućuje na adresatov plemićki status.⁵³ Različito je prevedena i sintagma »zlate čaše«, koju Goy, kako je napomenuto, parafrazira kao »vessels made of gold« (»posude načinjene od zlata«). G. G. Champe slijedi izvornik: »golden cups« (zlatne čaše/pehari), kao i I. i V. Šoljan, ali uz uporabu stilski povišenije imenice »goblet« (pehar). Naposljetku, prevoditelji drukčije tumače i predmet poštovanja u završnoj rečenici. Kod Goya, koji je ovdje najbliži izvorniku, to je Jeronim Bartučević, koji pripovjedačevu impliciranu zajednicu (»nas«) prepunjuje svakim poštovanjem (»O'erfilling us with every reverence!«).⁵⁴ U prepjevu supružnika Šoljan situacija je obratna: »and yet are willing to us high respects to pay« (»a ipak si voljan visoke nam počasti dati«), a na tome je tragu i prijevod G. G. Champe, iako je neizravniji: »we gain honor because of you« (»stječemo čast zbog tebe«).

Sličnosti i razlike između četiriju prevoditeljskih pristupa velikim su dijelom uvjetovane odabranim ključnim obilježjima i učincima izvornika koje su pojedinačni autori nastojali reproducirati, kao i funkcijom koju su svojim tekstovima namijenili u ciljnoj kulturi.⁵⁵ E. D. Goy pokušao je anglofonij publici po analogiji ukazati na izvorni književnopovijesni kontekst Hektorovičeva teksta, a time ga i približiti vjerojatnome učinku koji Hektorovičev izvornik stvara kod suvremene hrvatske publike.⁵⁶ Njegov je prepjev usto razmjerno pouzdan u prijenosu sadržaja, premda se i u njemu mogu pronaći primjeri krivoga ili nedovoljno preciznoga tumačenja izvornika. Goy, primjerice, Nikolin nadimak »Zet« prevodi kao »Son« umjesto kao »Son-in-law« (samo u drugoj inačici),⁵⁷ ili

⁵³ U cjelokupnoj su analizi konzultirani sljedeći rječnici: *Oxford Dictionaries – English* (internet, 1. srpnja 2018); *Collins English Dictionary* (internet, 1. srpnja 2018); *Merriam-Webster Dictionary* (internet, 1. srpnja 2018); Rudolf Filipović *et al.*, *Englesko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1999; Željko Bujas, *Veliki englesko-hrvatski rječnik*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2008.

⁵⁴ Usp. i prepjev Marka Grčića: »Zbog kojih smo prepuni svakog štovanja!« – P. Hektorović, n. dj. iz 1999 (52), 7.

⁵⁵ Daljnje se razmatranje oslanja na Ecoov pojam funkcionalne istovrijednosti (U. Eco, n. dj. [41], 76-77), kao i na ideju funkcije prijevoda u širem smislu, koju je najdosljednije razradila tzv. teorija skoposa ili svrhe prijevoda (v. npr. Nataša Pavlović, *Uvod u teorije prevođenja*, Leykam international, Zagreb, 2015, 193-211).

⁵⁶ Usp. i Goyevo objašnjenje vlastite prevoditeljske metode u E. Pivčević, n. dj. (37), 220, te osvrt Krešimira Nemeca: »The English Translation of Hektorović's *Fishing and Fishermen's Conversation*«, *Most / The Bridge*, 4 (1979), 1-2, 125.

⁵⁷ Na tu pogrešku upozorava i Stagl-Škaro, n. dj. (28), 243. Navedenu riječ točno prevodi G. G. Champe, kao i Paskojev nadimak »Debelja« = »Fatty« (»Debeljko«), dok E. D. Goy tu rabi slikovitiji naziv »Tub« (»Bačva«). On u prvoj inačici prepjeva zadržava izvorne hrvatske nazive, kao i preostala dva prijevoda, tek što I. i V. Šoljan prilagođuju Paskojev nadimak u »Debelya«. Svi prevoditelji donekle različito prenose i imena dvojice ribara: E. D. Goy u prvoj inačici zadržava izvorne oblike imena, kao i G. G. Champe i K.

netočno interpretira subjekt rečenice iz zagonetke o zubatcu uhvaćenome u mrežu koji je metaforički izjednačen s čovjekom zarobljenim u vlastitoj kući: »i da mu ujde van hiža kroz prozore« (redak 127; »I da mu iziđe kuća kroz prozore«,⁵⁸ odnosno more kroz mrežu) = »And, lest he through the window should escape«,⁵⁹ tj. »I, da on kroz prozor ne bi pobjegao«. ⁶⁰

Osim toga, i odabrani je stihovni obrazac zahtijevao mjestimične preobrazbe izvornoga sadržaja, koje su izrazitije u revidiranoj inačici prepjeva, što je u skladu s njezinom težnjom k pravilnijem stihovnom ustroju. Već spomenuti leksički dodatci u brojnim slučajevima mogu biti i zalihosni, poput (arhaičnoga) dodavanja zamjenice u imperativu – npr. »za dobrimi teci« (1256) = »follow thou good men« (u drugoj inačici), umjesto standardnoga »follow good men« (zadržano u prvoj inačici), ili sinonimije – npr. »sve tvoje moći« (1304) = »all thy power and strength« (druga inačica) umjesto samo »all thy strength« (prva inačica). Sadržajna proširenja mogu, doduše, biti i razjašnjujuća, što je, između ostaloga, slučaj u sljedećim redcima iz pohvale Marku Maruliću, gdje je dodana riječ »works« (djela): »kim je urešen bil i jezik slovinski / i kim se je dičil tokoje latinski.« (783-784) = »Whose works the Croatian language have adorned / And no less honoured he the Latin tongue.«⁶¹ (»Čija su djela hrvatski jezik ukrasila / A nije manje proslavio niti latinski jezik.«) Goy, međutim, po potrebi i krati i/ili pojednostavljuje sadržaj. Jedan od primjera također se može pronaći u ulomku o Maruliću – redak »da ga zna svaki kraj, da ga vas svit slavi.« (788) u prvoj je inačici preveden opširnije i bliže izvorniku: »That all nations might know him, all the world honour him:«⁶² (»Da bi ga svi narodi mogli znati, sav ga svijet slaviti:«), dok je u revidiranoj skraćen u (metrički dotjeraniju) rečenicu: »That all nations might know and honour him.«⁶³ (»Da bi ga svi narodi mogli znati i slaviti.«).

Grubisic, dok u drugoj modificira »Paskoj« u »Paskoy«. I. i V. Šoljan oba imena prilagođuju u »Paskoy« i »Nicholas«.

⁵⁸ P. Hektorović, n. dj. iz 1999 (52), 17.

⁵⁹ P. Hektorović, n. dj. (6), 43. Prva je inačica malo drukčija i metrički nepravilnija: »And lest he escape through the windows of the house« = dosl. »I da on ne bi pobjegao kroz prozore kuće«; P. Hektorović, n. dj. (5), 17. Usporedbe radi, G. G. Champe točno prevodi navedeni redak: »and his house went out of the window« (n. dj. [3], 69; »i kuća mu je izišla kroz prozor«).

⁶⁰ Za izrazitije nepreciznosti ili netočnosti u Goyevu prepjevu v. još npr. retke 249, 317, 938, 971-972, 1073 (samo druga inačica), 1120, 1243-3, 1294, 1316, 1334, 1339-1343, 1353, 1543 ili 1579-1580.

⁶¹ P. Hektorović, n. dj. (6), 83. Druga je inačica doslovnija, te ponovno dulja i metrički slobodnija, a umjesto riječi »works« rabi »writings«: »By whose writings also the Croatian language was adorned / And the Latin tongue too was no less honoured.« (P. Hektorović, n. dj. [5], 29; »Čijim je tekstovima također hrvatski jezik bio ukrašen / A ni latinski jezik također nije bio manje proslavljen.«).

⁶² Isto, 29.

⁶³ P. Hektorović, n. dj. (6), 83.

Prevoditeljska strategija Ive Šoljana i Vinke Šoljan usporediva je s Goyevom po težnji za književnopovijesnom kontekstualizacijom izvornika, koja je u njihovu slučaju ipak djelomična i suprotnoga je smjera, pri čemu se otvorenim može ostaviti pitanje u kolikoj bi mjeri njihova inačica dvanaesterca anglofonim čitateljima mogla biti prepoznatljiva kao evokacija hrvatske stihovne tradicije. I u njihovu se prepjevu ključnim pokazalo pitanje (ne)mogućnosti usklađivanja izvornoga sadržaja i forme, koje je tu zahtijevalo i izrazitije sadržajne izmjene. U prilog tomu mogu dodatno posvjedočiti i navedeni stihovi posvećeni Marku Maruliću (783-784), u kojima je, za razliku od Goyeva prepjeva, Marulić istaknut kao subjekt, ali su oba glagola slobodno parafrazirana: »Kim je urešen bil i jezik slovinski / i kim se je dičil tokoje latinski.« = »To the Croatian language, he has given grace. / In Latin, he has left an admirable trace.«⁶⁴ (»Hrvatskome jeziku dao je ures/dražest. / U latinskome ostavio je izvrstan trag.«).

Prijevodni K. Grubisic i G. G. Champe primarno su usmjereni prema suvremenoj publici, te su stoga pristupačniji i razumljiviji, premda bi trebalo imati na umu da je potonja autorica na taj način istovremeno nastojala ukazati na jednostavnost Hektorovićeva stila kao specifično obilježje njegova teksta u izvornome kontekstu. Drukčiji dojam koji stvaraju njihovi prijevodi mogu potkrijepiti i njihove inačice gore navedenoga ulomka. Za razliku od dvaju prethodnih prijevoda, redci K. Grubisic sadržavaju uobičajen redosljed riječi, ali također s biranijim izrazima: »He has emblazoned the Croatian language / and Latin is as gratified.«⁶⁵ (»On je uresio/proslavio hrvatski jezik / a latinski je podjednako zadovoljan/počašćen.«). G. G. Champe je, poput E. D. Goya, dodala riječ »works« (»djela«), no cjelokupan je sadržaj uvelike pojednostavila, iako jedina nije radi jasnoće i promijenila pridjev »slovinski« u »hrvatski«: »Some of his works are written in Latin, and some in our native Slavic language.« (»Neka njegova djela napisana su na latinskome, a neka na našem materinskom slavenskom jeziku.«).⁶⁶ Tendencija k pojednostavljivanju je, kako je napomenuto, prisutna u njezinu cjelokupnom prijevodu, pri čemu mjestimice podrazumijeva i opušteniji ton i/ili znatnija kraćenja izvornoga sadržaja, a ponekad i njegov netočan i/ili neprecizan prijenos. Sve te postupke može, između ostaloga, dobro ilustrirati sljedeći ulomak iz epizode s nestankom pripovjedačeva pehara, gdje G. G. Champe suprotno tumači njegov stav spram opisane nezgode:⁶⁷

⁶⁴ I. i V. Šoljan, n. dj. (9), 43.

⁶⁵ V. Bubrin i V. Grubišić, n. dj. (8), 165.

⁶⁶ G. G. Champe, n. dj. (3), 88.

⁶⁷ Slučajevi netočnoga ili nepreciznoga prijevoda nešto su brojniji u prijevodu ove autorice, a neki od istaknutijih obuhvaćaju još, primjerice, izvorne retke 22, 197-198, 307-308, 447, 814, 849-850, 1012, 1017-1020, 1059-1062, 1173-1174, 1225, 1335-1338, 1563, 1581 ili 1627-1628.

Počeh ja gasiti tiho tuj nezgodu,
 ki se imah sarditi i žaliti škodu.
 Malo t' me griziše taj škoda takova,
 neg ča mi drag biše ki mi ga darova:
 od Damaška strane doni ga znanac moj
 meu stvari izbrane kojim ne biše broj.
 (821-826)

I drank to ease my thirst and drown my anger. It really gnawed at me to lost [sic!] the goblet that my dear friend had brought me from Damascus, along with many other remarkable objects.⁶⁸

(Pio sam da olakšam žeđ i zaboravim/zatomim [dosl. utopim] srdžbu. Doista me je grizlo to što sam izgubio pehar koji mi je drag prijatelj donio iz Damaska, skupa s mnogim drugim iznimnim predmetima.)

Pristup G. G. Champe najslobodniji je u prijevodu zagonetki i izreka, gdje su sadržajne izmjene dijelom također bile uvjetovane stihom i rimom. Premda uglavnom zadržava središnju ideju pojedinačne izreke ili zagonetke,⁶⁹ autorica nerijetko preoblikuje i/ili proširuje izvorne izraze i slike. Kao primjer može poslužiti sljedeći ulomak:

Pask[oj]. Htj mi poviditi, ako t' je od voļe:
 na svitu činiti ča nam je najbolje?
Nik[ola]. Toj moreš sam znati, mene ne prositi:
 dobro dilovati i dobro živiti.
 (949-952)

Usp. moderni prijevod:

PASKOJ. Kaži mi, ako ti je po volji:
 Što nam je najbolje činiti na svijetu?
 NIKOLA. To možeš sâm znati, mene ne pitati:
 Dobro raditi i dobro živjeti.⁷⁰

Autorica ovaj ulomak prevodi kombinacijom četveroiktičnih i troiktičnih redaka, povezanih ukrštenom rimom, što podsjeća na oblik tzv. baladne strofe.⁷¹ Doslovan hrvatski prijevod jasno pokazuje njezine sadržajne intervencije:

⁶⁸ G. G. Champe, n. dj. (3), 89-90. Izraz »to lost« je vjerojatno tipkarska pogreška umjesto koje bi trebalo stajati »to have lost«.

⁶⁹ Izuzetak su primjeri krivoga tumačenja izvornika uključeni u popis u bilješci 67.

⁷⁰ P. Hektorović, n. dj. iz 1999 (52), 81.

⁷¹ Ta strofa može uključivati još nekoliko kombinacija četveroiktičnih i troiktičnih redaka osim gore navedene (i najtipičnije; v. npr. A. Preminger i T. V. F. Brogan, n. dj. (35), 118-119). Gledano u cjelini, broj (ne)naglašanih slogova u stihovnim redcima u ovome segmentu prijevoda G. G. Champe varira. Ipak, ponajčešće se pojavljuju četveroiktični

Tell me what's best for the living to do.
- You know that yourself, why ask?
To keep his life and dealings true
Is man's most worthwhile task.⁷²

Reci mi što je najbolje da živući čine.
- Znaš to sâm, zašto pitaš?
Da čuva svoj život i poslove čestitima
Je čovjekov najvažniji zadatak.

I u drugim je dvama prijevodima ova zagonetka zahtijevala stanovite modifikacije, pri čemu je Goy precizniji i bliži izvorniku, osobito u prvoj inačici:

Prva inačica:

Paskoj: 'Tell me, if thou wilt,
What's best for us to do upon this earth?'

Paskoj: 'Reci mi, ako hoćeš,
Što je najbolje nama činiti na ovoj zemlji?'

Nikola: 'This thou may'st know thyself, without
asking me,

Nikola: 'To možeš znati sâm, da me i ne pitaš,

'Tis to do good and to live well.'⁷³

To je činiti dobro i živjeti dobro.'

Druga inačica:

Paskoj: »Now, if it be thy will, come, tell me this;
What's best for us to do upon this earth?«

Paskoj: »Sada, ako ti je volja, hajde, reci mi ovo;
Što je najbolje nama činiti na ovoj zemlji?«

Nikola: »This thou know'st me not to tell;

Nikola: »To znaš da ti i ne kažem;

'Tis to live well our lives and to do good.«⁷⁴

To je živjeti dobro naše živote i činiti dobro.«

U prepjevu Ive Šoljana i Vinke Šoljan sadržaj se ponovno slobodnije interpretira i proširuje:

Paskoj: Tell me now the whole story,
if you would like to,
what in this world would it for us be best to do?
Nicholas: You know that and you do not have to
question me:

Paskoj: Reci mi sada sve (dosl. cijelu priču),
ako bi htio,
što na ovome svijetu bi za nas bilo najbolje činiti?
Nikola: To znaš i ne moraš me pitati:

Do good deeds and to God's laws obedient be!⁷⁵

Činiti dobra djela i Božjim zakonima poslušan
biti!

redci, s dvodobnim i osobito trodobnim mjerama, koji se, kao i baladna strofa, vezuju (i) uz pučku i popularnu poeziju (v. isto, 6, 118-119), a povremeno se još, primjerice, susreću i jampski pentametar ili heksametar. Raspored rime također se mijenja: ponekad se rabi i parna, rjeđe obgrljena, a uvijek se niti ne rimuju svi redci (pri čemu se neki primjeri mogu promatrati i kao varijacija baladne strofe s rimom u parnim redcima).

⁷² G. G. Champe, n. dj. (3), 93.

⁷³ P. Hektorović, n. dj. (5), 31-32.

⁷⁴ P. Hektorović, n. dj. (6), 93.

⁷⁵ I. i V. Šoljan, n. dj. (9), 45.

Ovi redci nisu uključeni u izbor K. Grubisic, no vrijedilo bi napomenuti da ona, poput E. D. Goya te I. i V. Šoljan, zagonetke i izreke prevodi na isti način kao i ostale dijelove Hektorovićeve teksta. Njezin je prijevod u tome segmentu uglavnom pouzdan, iako postoje manje nepreciznosti ili netočnosti, a jedna je zagonetka u cijelosti pogrešno prevedena (jer je sintagma »svijet plodi« krivo protumačena kao želja za razmnožavanjem):

	U modernome prijevodu:
<i>Pask[oj]</i> . Da najjače ča je?	PASKOJ. Ta što je najjače?
<i>Nik[ola]</i> . Od tih čim svit plodi, potriba jača je, jer svaka nadhodi.	NIKOLA. Od onog čime rađa svijet Najjača je potreba, jer sve nadilazi. ⁷⁶
	(895-896)

Prijevod K. Grubisic:

PASKOJ	PASKOJ
And what is the strongest?	A što je najjače?
NIKOLA	NIKOLA
The need to procreate is the strongest, surpassing all other needs. ⁷⁷	Potreba za rađanjem/razmnožavanjem je najjača, nadilazeći sve druge potrebe.

U dvama je cjelovitim prijevodima pozornost trebalo posvetiti i pojedinim ostalim kulturnim i leksičkim specifičnostima Hektorovićeve *Ribanja*, poput različitih pojmova vezanih uz ribarenje ili hranu. I E. D. Goy i G. G. Champe te pojmove nastoje zadržati, odnosno zamijeniti prikladnim engleskim ekvivalentima, iako se njihovi prijevodi i u tome aspektu dijelom razilaze. Za razliku od G. G. Champe, prvi se prevoditelj po potrebi služi i bilješkama, pa tako, primjerice, jelo »prisnac« iz objeda »Parvoga dana« (redak 191) prevodi samo kao »large pasty« (velika pita),⁷⁸ dok u bilješci objašnjava da je posrijedi »pita ispunjena sirom i jajima«,⁷⁹ što G. G. Champe uključuje u opisni prijevod unutar teksta: »bread stuffed with eggs and cheese« (kruh napunjen jajima i sirom).⁸⁰ Zanimljive su varijacije uočljive i u prijevodima dvaju ostalih jela iz istoga ulomka (192-193). »Turta« je u Goyevoj prvoj inačici zadržana u izvornome obliku, dok je u drugoj »torta«, također s objašnjenjem u bilješci,⁸¹ a u prijevodu G. G. Champe je »tart«

⁷⁶ P. Hektorović, n. dj. iz 1999 (52), 77.

⁷⁷ V. Bubrin i V. Grubišić, n. dj. (8), 171. Tu zagonetku točno prevode E. D. Goy i G. G. Champe.

⁷⁸ P. Hektorović, n. dj. (5), 18 i n. dj. (6), 47.

⁷⁹ Isto, 136.

⁸⁰ G. G. Champe, n. dj. (3), 71.

⁸¹ »[O]krugli prsten od tijesta pripremljen u plitkoj tavi (padeli)« (P. Hektorović, n. dj. [6], 136). Goy je ovdje, kao i u prethodnome objašnjenju vjerojatno konzultirao bilješke u izdanju R. Bujasa (P. Hektorović, n. dj. [20], 29), koji, doduše, napominje i da se riječju

(kolač/pita). »Jajnik« je u Goyevu tekstu »omelette«, a u autoričinu »pancakes« (palačinke).⁸²

Kad je riječ o nazivima ribarskoga oruđa, drukčije su, primjerice, prevedeni pojmovi »kopitnjak« (»duga motka s kliješćima za vađenje kopita«, tj. vrste kamenica) i »pobuk« (oruđe za plašenje riba u obliku »na štapu nataknut[a] drven[og] čunj[a], s izdubenim dnom«),⁸³ koje Goy zamjenjuje točnijim izrazima »oyster-gaff« (kuka za kamenice) i »plunger« (oblik klipa, s preciznijim objašnjenjem u bilješci), a G. G. Champe pojmovima »clam rake« (grablje za školjke) i »fish paddle« (lopatica za ribe).⁸⁴ Oboje autora ne posežu uvijek za istim rješenjima niti u nazivima riba, tako da je, između ostaloga, zubatac iz spomenute zagonetke u Goyevu tekstu preveden latinizmom »sparus fish«, a u autoričinu tekstu engleskim nazivom »dog('s)-tooth«,⁸⁵ a razlikuju se nazivi još nekoliko riba u opisu ulova »Trećega dana« (redci 1110-1120).⁸⁶

3. Umetnute pjesme

Kao zasebna se kategorija mogu naposljetku razmotriti i prijevodi umetnutih usmenih pjesama. Osim E. D. Goya, ostali autori te tekstove prevode slobodnim redcima koji načelno slijede izvorni sadržaj, ali sa zamjetljivim varijacijama u njegovu prijenosu, kao i u stilu. Kad je riječ o bugaršticama, već sâm taj pojam, primjerice, Th. Butler i V. Bubrin u paratekstualnome okviru prevode srodnim

»turta« na Hvaru danas naziva glava kruha (usp. i B. Klaić, n. dj. [52], 353; P. Hektorović, n. dj. iz 1999 [52], 151).

⁸² P. Hektorović, n. dj. (5), 18 i n. dj. (6), 47; G. G. Champe, n. dj. (3), 71. Prema Bujasovu objašnjenju, koje preuzima i M. Grčić, posrijedi je »slatko jelo od jaja« (P. Hektorović, n. dj. [20], 29; n. dj. [52], 151), dok ga B. Klaić opisuje kao »jelo od isprženih jaja« (n. dj. [52], 331).

⁸³ P. Hektorović, n. dj. (20), 22-23; usp. i P. Hektorović, n. dj. (52), 150.

⁸⁴ P. Hektorović, n. dj. (5), 16 i n. dj. (6), 39-41, 136; G. G. Champe, n. dj. (3), 67.

⁸⁵ P. Hektorović, n. dj. (5), 17 i n. dj. (6), 41; G. G. Champe, n. dj. (3), 68. Vjerojatno je riječ o istoznačnicama, jer E. D. Goy svoj naziv u bilješci preciznije definira kao »dentex-dentex« ili »toothed sparus« (P. Hektorović, n. dj. [6], 136), a internetska pretraga kao jednu od njegovih engleskih inačica navodi i »dog's tooth bream« (E. A bellán i B. Basurco, »Marine Finfish Species Diversification: Current Situation and Prospects in Mediterranean Aquaculture«, 1999, internet, 20. listopada 2018). Niz drugih izvora kao mogući ekvivalent za »dog's tooth« navodi još i »sparus cynodon«, odnosno »dog-toothed sparus«.

⁸⁶ V. P. Hektorović, n. dj. (5), 34 i n. dj. (6), 101-103; G. G. Champe, n. dj. (3), 99. Ni Goyevi, kao niti nazivi G. G. Champe uvijek se (posve) ne poklapaju s latinskim nazivima u Bujasovu izdanju *Ribanja*, koje preuzima i M. Grčić. Detaljnija usporedba značenjskih nijansi i pojedinih naziva riba u obama prijevodima zahtijevala bi ipak zasebnu stručnu raspravu, pri čemu bi trebalo imati na umu i da je E. D. Goy tražio stručnu pomoć kolege sa Zoološkoga fakulteta Sveučilišta u Cambridgeu (E. D. Goy, n. dj. (20), 18).

pojmom »folk ballads« (narodne balade),⁸⁷ dok E. D. Goy u uvodnoj analizi i u tekstu prijevoda rabi općenitiju sintagmu »folk song« = »narodna pjesma« (redak 518), a slična se sintagma pojavljuje i u prvoj inačici Bubrinova prijevoda (»folk poem«). G. G. Champe u analizi bugarštice opisuje i kao balade i kao pjesme,⁸⁸ dok u tekstu tu riječ prevodi kao »lament« (tužaljka), a kasnije prvu bugaršticu opisuje i riječju »ballad«.⁸⁹ Goyev prepjev tih pjesama također je u znatnoj mjeri poetiziran, po čemu ga slijedi prijevod V. Bubrina, a potom i Th. Butlera, u kojemu je izraz jednostavniji, premda ne toliko koliko u prijevodu G. G. Champe. Razlike u četirima prevoditeljskim pristupima mogu ilustrirati prvi redci bugarštice *Kraljević Marko i brat mu Andrijaš*:

Dva mi sta siromaha dugo vrime drugovala,
lipo ti sta drugovala i lipo se dragovala,
lipo plinke dilila i lipo se razdiđala
i, razdiliv se, opet se sazivala.
Već mi nigda zarobiše tri junačke dobre koñe
dva siromaha,
(523-528)

E. D. Goy:

Two poor men were comrades many a year, Well did they dwell in friendship, deep their love, Well divided booty, well departed And, parting, well they'd meet again together, Behold they once took three fine battle steeds, These two poor men, ⁹⁰	Dva siromašna čovjeka bili su drugovi mnogo godina, Dobro su prijateljevali, duboka im ljubav, Dobro su dijelili plijen, dobro se razilazili I, rastajući se, dobro bi se ponovno susreli, Gle jednom su uzeli tri dobra borbena konja, Ova dva siromašna čovjeka,
--	--

V. Bubrin:

These two poor lads, friends of long, dear friends and loving friends were they, booty they shared and friends parted,	Ova dva siromašna mladića, prijatelji odavna, dragi prijatelji i vjerni prijatelji su bili, plijen su dijelili i prijateljski se rastajali,
--	---

⁸⁷ Usp. i Maja Bošković-Stulli, »Balada o Marku Kraljeviću i bratu mu Andrijašu«, *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, n. dj. (11), 182-199; Maja Bošković-Stulli, »Bugarštice«, *Narodna umjetnost*, 41 (2004), 2, 9-51.

⁸⁸ G. G. Champe, n. dj. (3), 39, 48.

⁸⁹ Isto, 82, 84.

⁹⁰ P. Hektorović, n. dj. (6), 67. Druga je inačica i u ovome segmentu konciznija, a manje razlike u odnosu na prvu također se mogu pripisati spomenutim stihovnim korekcijama – usp.: »Two unfortunate men were comrades many a year, / Well did they live in friendship, deep was their affection, / Well did they divide their spoil and well depart / And, parting, meet again together. / Behold, once they captured three fine battle steeds, / These two unfortunates.« (P. Hektorović, n. dj. [5], 24).

and having parted would come together again. i rastavši se sastali bi se ponovno.
 But once they snatched three fine fearless steeds, Ali jednom su ugrabili tri dobra neustrašiva konja,
 the two poor lads.⁹¹ dva siromašna mladića.

Th. Butler:

Two paupers were pals for a long time,	Dva siromaha su bili drugovi dugo vremena,
They were good pals and very fond of one another,	Bili su dobri drugovi i jako dragi jedan drugome,
They divided their plunder fairly and they	Dijelili su svoj plijen pravedno i rastajali su se
parted on good terms,	prijateljski (dosl. u dobrim odnosima),
And after they had parted they would summon	I nakon što bi se rastali pozvali bi jedan drugoga
one another again.	ponovno.
But once they captured three fine heroic horses,	Ali jednom su uhvatili tri dobra junačka konja,
the two paupers, ⁹²	dva siromaha,

G. G. Champe:

Once I knew two beggars, old friends:	Jednom sam poznao dva prosjaka/siromaha,
They were good friends and they loved	stare prijatelje:
each other.	Bili su dobri prijatelji i voljeli su jedan drugoga.
They'd share their booty, then separate	Dijelili bi plijen, onda se rastali
And later they would join again.	I kasnije bi se sastali opet.
But once they seized three handsome horses. ⁹³	Ali jednom su zaplijenili tri lijepa konja.

Premda niti u jednome prijevodu nije bilo moguće u cijelosti prenijeti sve figure ponavljanja iz prvih četiriju redaka izvornika, Goyev se tekst u tome slučaju pokazao najuspješnijim. Osim što u njemu ponajbolje dolazi do izražaja sintaktički paralelizam, zadržano je i ponavljanje priloga (»lipo« = »well«), kao i njime oblikovana anafora, a velikim dijelom i figura aliteracije. I u Bubrinovu je tekstu razmjerno dobro prenesen sintaktički paralelizam, dok je riječju »friends« nadomješteno ponavljanje glagola »drugovala« i »dragovala«, te jednom i priloga »lipo«. Iako je aliteracija manje naglašena nego u Goyevu tekstu, zamjetljiva je u prvim dvama redcima i u sintagmi »fine fearless steeds«. Oba autora mjestimice posežu i za inverzijom uobičajenoga redosljeda riječi, što također pridonosi poetizaciji izraza, a taj je postupak nešto izraženiji i u ostatku Bubrinova prijevoda.

Prijevod Th. Butlera je najeksplikativniji, što ga u većoj mjeri približava proznome izrazu. Butler je manje sklon i inverziji reda riječi u cjelokupnome

⁹¹ V. Bubrin i V. Grubišić, n. dj. (8), 255. Citirana kasnija inačica od prve se u manjoj mjeri razlikuje, uglavnom po konciznijem i jasnijem izrazu. Usp. i navedene retke: »These two poor lads, friends of long, / Dear friends, loving friends were they, / As friends booty they would share and friends they would part, / And having parted, together they would come again. / But once they snatched three fine fearless steeds. / The two poor lads« (n. dj. [14], 237).

⁹² Th. Butler, n. dj. (12), 261.

⁹³ G. G. Champe, n. dj. (3), 82.

tekstu, a u navedenom su ulomku slabije istaknute i figure leksičkoga ponavljanja, iako je također uvedena aliteracija u prvome (»paupers« i »pals«) i četvrtome retku (»heroic horses«). Prvi je leksički par, doduše, specifičan i sa sadržajnoga i stilskoga gledišta – riječ »pauper« u ovome kontekstu nije posve prikladna, jer označuje izrazito siromašnu osobu, no ujedno pripada višem stilskom registru, za razliku od riječi »pals« koja je uobičajena u kolokvijalnome izričaju (kojemu autor u ostatku teksta ne teži). Obje su bugarštice najbliže registru svakodnevnoga govora u prijevodu G. G. Champe, koja se i najslobodnije odnosi spram izvornoga sadržaja, uz česta kraćenja (između ostaloga, gotovo redovito izostavlja priloške, tj. kraće stihovne dodatke na krajevima pojedinih redaka,⁹⁴ a nerijetko i epitete). Premda je na početku navedenoga ulomka pridodana uvodna formula (»Once I knew«), potpuno je, primjerice, izostavljen prilog u trećemu retku, dok je u četvrtome glagol »razdiliv se« skraćen u »later« (kasnije). Autoričin ekvivalent za riječ »siromah« = »beggar« sličan je Butlerovu, iako je stilski neutralniji, ali je sa semantičkoga gledišta također upitan, jer mu je primarno značenje »prosjak«. Druga su dva prijevoda ovdje neutralnija – Goy rabi sintagmu »poor men« (u prvom je inačici pridjev »unfortunate« = nesretni), dok Bubrin uz isti pridjev uvodi arhaizam »lads«.

Dva tipična leksičko-stilska obilježja bugaršticâ nije bilo moguće (u cijelosti) očuvati u prijevodu – deminutive i stalne epitete.⁹⁵ Budući da prvo obilježje u engleskome tekstu ne može postići isti stilski učinak kao u hrvatskome te prije navodi na doslovno tumačenje upotrijebljenih umanjenica, djelomično su ga zadržali samo Th. Butler i V. Bubrin, i to u dijelu u kojem Marko Kraljević opisuje svoj navodni susret s »jelenkom«, te sâm kontekst dopušta deminutivno, pa i hipokoristično značenje: »tih jelač« / »tihoga jela« = »small, quiet deer« (Bubrin, samo jednom: »mali, tih jela«), »quiet little stag« (Butler, sva četiri puta: »tih mali jela«);⁹⁶ »sardašce« = »his little heart« (samo Butler: »njegovo malo srce«). Premda i stalni epiteti neizbježno gube svoje specifične tradicijske konotacije u novome jezičnom mediju, G. G. Champe ih ponekad, a trojica prevoditelja redovito zamjenjuju prikladnim, iako ne uvijek i istim ekvivalentima.⁹⁷ Razvidno je, primjerice, da je i sintagma s dvostrukim epitetom

⁹⁴ Za definiciju priloška v. npr. Maja Bošković-Stulli, n. dj. iz 2004 (87), 30. Zadržana su samo dva priloška u prvom i dva u drugoj bugaršticâ, ali ne kao izdvojene cjeline, nego su uključeni u sadržaj prethodnih redaka.

⁹⁵ V. i Maja Bošković-Stulli, n. dj. (87), 188.

⁹⁶ Riječ »deer« je širega značenja i obuhvaća visoku divljač općenito, dok »stag« označuje samo jelena. I Goy rabi potonju, kao i sinonimnu imenicu »hart«, i to s pridjevom »gentle« (nježni, blagi), a G. G. Champe imenicu »deer«, s pridjevima »silent« (tih), ali i »shadowy« (nejasan, tajnovit).

⁹⁷ Goy tek tri puta ispušta pridjev »mili« ispred imenice »brate« u revidiranoj inačici (dok ga G. G. Champe, primjerice, izostavlja u svim sintagmama). Bubrin, s druge strane, tri puta dodaje njegov ekvivalent (pridjev »dear«: »sinko« = »dear son«; »brajen« = »dear brother«, »brother dearest«).

»junačke dobre konje« iz citiranoga ulomka prenesena na četiri različita načina: »fine battle steeds« (Goy), »fine fearless steeds« (Burbrin), »fine heroic horses« (Butler) i samo »handsome horses« (Champe). Sa stilskoga je gledišta znakovit i tretman same imenice »konj« (ili »konjic«), kao jednoga od tipičnih zooleksema u objema bugaršticama (u prvoj se pojavljuje dva, a u drugoj čak četrnaest puta).⁹⁸ E. D. Goy i V. Bubrin u ovome ga primjeru prevode visokostilskom i arhaičnom inačicom »steed«, koju Goy isključivo rabi u prvoj, a višekratno i u drugoj pjesmi, gdje još uvodi i stilski bliske pojmove »charger« (bojni konj) i »mount« (jahaći konj), ali i neutralniji pojam »horse«. Taj se pojam jednom pojavljuje i u prijevodu V. Bubrina, te pak isključivo u tekstu Th. Butlera, a samo s jednim izuzetkom i u objema pjesmama u prijevodu G. G. Champe (inačica »charger« jednom se rabi u bugaršticama o Radosavu Siverincu i Vlatku Udinskom).

Kraće se pjesme u dvama cjelovitim prijevodima u manjoj mjeri razlikuju negoli bugarštice, ponajprije zahvaljujući tomu što u inačicama G. G. Champe nema izrazitijih modifikacija sadržaja, a izraz je dijelom također poetiziran. Oboje autora počasnice iz »Parvoga dana« prevode kraćim redcima različite duljine, koja je nešto kraća od one u izvorniku (a najbliža mu je u prvome dijelu).⁹⁹ U Goyevu je tekstu, kako je napomenuto, također uočljiva jampska intonacija,¹⁰⁰ a svojevrstan oblik akcenatske ritmizacije zamjetljiv je čak i u redcima G. G. Champe. Oboje autora u prvim dvjema počasnicama djelomično zadržavaju i sintaktički paralelizam, tek što ga Goy u jednome retku (230) zamjenjuje hijazmom, a G. G. Champe uvodi i anaforu kao zamjenu za epiforu u prvome dijelu,¹⁰¹ koju Goy nadoknađuje stihovnim paralelizmom. Prva autorica ovdje rabi i tri arhaizma: »steed« za »konja«, »knave« za »slugu« i »lad« za »junaka«. Te izraze Goy prevodi neutralnijim pojmovima »horse« (samo u drugoj inačici, u prvoj je jednom također »steed«),¹⁰² »servant« i »hero«, ali stoga rabi pridjeve »fair« (za »lipo«; u prvoj inačici je »fine«) i »plumed« (»perenoga«) koji su stilski povišeniji od

⁹⁸ Više o toj problematici v. u: Zlata Šundalić, »Carstvo animalia u Hektorovićevu Ribanju i ribarskom prigovaranju«, *Dani hvarskoga kazališta XXXVIII. Hvar – književnost i kazalište*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Književni krug Split, Zagreb – Split, 2012, 159-195.

⁹⁹ Redci su dodatno grafički razlomljeni u svim prijevodima, za razliku od prvoga izdanja *Ribanja*, koje slijedi i ovdje citirano kritičko izdanje J. Vončine.

¹⁰⁰ Revidirana je inačica i ovdje konciznija i metrički pravilnija od prve, a drugi je dio i izosilabičan (dva para redaka od 8 i 5 slogova, kao zamjena za izvornu kombinaciju 10 – 8; u prvoj se inačici deseterački redci smjenjuju s redcima od 7 i 6 slogova). Usp. P. Hektorović, n. dj. (5), 19 i n. dj. (6), 49-51.

¹⁰¹ G. G. Champe, n. dj. (3), 72-73. U prijevodu pjesme *I kliče djevojka* također su zadržana višekratna ponavljanja (isto, 86).

¹⁰² Ta je riječ promijenjena u trećoj počasnici, vjerojatno iz eufonijskih razloga, jer su riječju »horse« pojačane figure asonancije i aliteracije, koje su uspješno prenesene iz izvornika (a u nešto manjoj mjeri i u prijevodu G. G. Champe). Niti u jednome prijevodu nije zadržana (ukrštena) rima u drugome segmentu (redci 233-234), samo joj se prijevod G. G. Champe približava, ali u dvama susljednim i središnjim redcima.

autoričinih ekvivalenata »pretty« i »feathered«. Bez obzira na razlike, njihovi se prijevodi počasnica doimaju uspjelijima od prijevoda Antuna Bonifačića,¹⁰³ koji se najslobodnije odnosi prema izvornome sadržaju i formi. Između ostaloga, kod njega nije prenesena epifora u prvome dijelu, a izraz je općenito manje koncizan i precizan, zbog čega i sintaktički paralelizam slabije dolazi do izražaja. Bonifačićev je prijevod neujednačen i s leksičkoga i stilskoga gledišta: dok, naime, pojedinim izrazima eksplicitnije priziva vitešku kulturu (»sluga« je preveden kao »knight« [vitez], a »ljuba« kao »lady« [gospa/dama] umjesto kao »love« [kako prevode i Goy i Champe]), što je prihvatljivo u ovome kontekstu, autor od njega istovremeno odstupa nepreciznim prijevodom glagola koji opisuju kretanje i upućuju na zaigranost, koja se ne uklapa u sliku o opjevanome junaku-konjaniku: »gambol« ([zaigrano] skakutati, poskakivati) kao zamjena za »jizdi« (točniji je ekvivalent »ride« [jahati], koji rabe i Goy i Champe) i »hop« (skakutati) za »poskakuje« (Goy i Champe rabe prikladniji izraz »leap« [skakati, ali i poticati konja na skok]). Posljednji se glagol usto povezuje sa sinonimnim participom u pridjevskoj službi, pa sintagma »junak poskakuje« postaje pleonastičan izraz »jumping hero hopping« (»skačući junak poskakuje«).

4. Zaključak

Postojeći engleski prijevodi Hektorovićeve *Ribanja* i njegovih ulomaka uspostavili su različite omjere između neizbježnih gubitaka i nadoknada u prijenosu pojedinih obilježja izvornika, koje je neophodno promatrati i u širem kontekstu odnosa između polazišne i ciljne književne tradicije.¹⁰⁴ Sve inačice pritom oblikuju i vlastite predodžbe o izvornome tekstu i njegovu mjestu u hrvatskoj i europskoj povijesti književnosti, uzimajući u obzir i pretpostavljeni obzor očekivanja suvremene ciljne publike.

Zasebno je, dakako, pitanje u kolikoj mjeri prijevodi Hektorovićeve djela, kao i ostalih klasika hrvatskoga ranonovovjekovlja mogu privući pozornost anglofone, pa i šire međunarodne publike – vjerojatno su zanimljiviji profesionalnim negoli širim čitateljskim krugovima, u kojima više izgleda za uspjeh imaju suvremeni autori. Unatoč tomu, njihova je posrednička uloga neprocjenjiva, bilo da su u cjelovitome obliku, bilo u antologijskim ulomcima, jer već sama činjenica da ti prijevodi postoje omogućuje da najznačajnija ostvarenja povijesti hrvatske književnosti zadobiju vidljivije mjesto u anglofonij i svjetskoj književnoj kulturi.

¹⁰³ A. Bonifačić, n. dj. (13), 160.

¹⁰⁴ Usp. U. Eco, n. dj. (41).

Kristina Grgić

ENGLISH TRANSLATIONS
OF *RIBANJE I RIBARSKO PRIGOVARANJE*

The four hundred and fiftieth anniversary of Hektorović's *Ribanje i ribarsko prigovaranje* is an appropriate occasion not only for confirmation of its canonical importance in Croatian literary culture but also for consideration of the extent to which, and the manner in which, this value is recognised internationally. From this point of view, special attention should go to translations into foreign languages, particularly into English, today one of the leading media of international literary communication.

According to available information, currently accessible are two integral translations of Hektorović's text: that of the Anglo-American teacher and translator Gertrud Graubart Champe (who rendered the title as *Fishing and Fishermen's Talk*, 1974) and that of the distinguished British Slavonic studies expert and translator Edward Dennis Goy (*Fishing and Fishermen's Conversation*, 1979, alternately, in 1997, *Fishing and Fishermen's Conversations*). Then there are translations of selected fragments of the poem published in two recent bilingual anthologies of Croatian literature (both from 2015): *The Glory and Fame: Croatian Renaissance Reader / Dike ter hvaljen'ja: Hrvatska renesansna čitanka* (translated by Katia Grubisic as *Fishing and Fishermen's Conversation* or *Fishing and Fishermen's Dialogue* in an earlier edition, of 2004-2005) as well as in the anthology *The Canon of Croatian Poetry, 1450-2000* of Ivo and Vinka Šoljan (*Fishing and Fishermen's Conversation*). Apart from that there are freestanding translations of the interpolated oral poems, the *bugarštica Prince Marko and His Brother Andrijaš*, translated by Thomas Butler (in the anthology *Monumenta Serbocroatica*, 1980) and Vladimir Bubrin (a revised version in *The Glory and Fame* anthology) and the *počasnice* (versified compliments) from *The First Day* translated by Antun Bonifačić (*The Anthology of Croat Verse 1450-1950*, 1981).

The translations of Hektorović's poem put forward four different interpretations, both in conveying the text itself and in the accompanying explanations, which are more extensive in the case of the integral translations. In his comments, Goy places the emphasis on the realistic characteristics of *Fishing*, and specifies the genre as »a short novel in verse«, while Champe sees the fundamental key to the interpretation of *Fishing* in the mode of pastoral and the genre of the pastoral epistle, which opens up the possibility of meta-textual allegoresis.

Each translator has chosen a different form for his or her translation. Goy uses blank verse, the form that has a status in English literature similar to that of Hektorović's double-rhymed dodecasyllabics in the Croatian early modern period. I. and V. Šoljan on the other hand, retain the rhymed dodecasyllabics couplets, without, however, the half-line rhyme and the firm caesura. In the translation of

Katia Grubisic, Hektorović's verses are conveyed in graphically broken prose that approximately tracks the original lines. Only Gertrud Graubart Champe opted for prose, assuming that in English translation it is impossible to convey the literary historical meaning of Hektorović's verse form. Still, she does introduce, graphically at least, verses in some parts of the text (the interpolated poems, riddles and sayings).

The similarities and differences among the four translatorly approaches are in great part dependent on the selected key features and effects of the original that the individual authors have endeavoured to reproduce and by the function they intended for their texts in the target culture. E. D. Goy alone has resorted to partial archaism, in order to indicate to the Anglophone public the original literary historical context of Hektorović's work and suggest something of the probable effect it has on the contemporary Croatian reading public. The other translations are written in modern standard language, which brings them close to the contemporary Anglophone public. Champe at the same time endeavours to conjure up the »sober simplicity« of Hektorović's style and language, the way in which he innovatively modifies the high style of the dodecasyllabic tradition.

In the two versified translations, the selected verse form required occasional transformations of the original content, more pronounced in the revised version of the Goy text (in line with its aspiration to a more regular verse structure), and particularly in the version of the Šoljans, in which modifications of the content are additionally conditioned by the rhyme. Champe is in general inclined to abbreviation and simplification of the original content, not only in the central text, but in the translation of the oral verses. Goy's reworking of the *bugarštica* is much more poeticised, making it similar to the translations of Bubrin and Butler; the expression in the latter is nevertheless simpler, but not as much so as in the translation of Champe. The shorter poems in the two integral translations differ less than the *bugarštica*, primarily because Champe has not to any great extent modified the content, while she has to some extent poeticised the expression. As for the versified compliments from *First Day*, both her and the Goy translation seem more successful than the version of Antun Bonifačić, whose relationship with the original is more relaxed.

All the translations analysed ultimately give particular ideas about the original text and its place in the Croatian and European literary traditions, taking into account the hypothesised horizon of expectations of the contemporary target reading public. Although the question of whether there has been any considerable international response to these texts cannot for the moment be answered, it is beyond doubt that with their very existence they have enabled Hektorović's *Fishing* to have a more visible place in Anglophone and world literary culture.

Key words: Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, translations, versification, English language